

Bogdan Stefanowicz

Kultura informacyjna

Dydaktyka Informatyki 1, 192-197

2004

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Bogdan Stefanowicz

KULTURA INFORMACYJNA*

1. Wprowadzenie

Kultura ma różne definicje. Jedną z nich opiera się na antropologicznej interpretacji tego pojęcia „kultura jest to względnie zintegrowana całość obejmująca zachowania ludzi przebiegające według wspólnych dla zbiorowości społecznej wzorów wykształconych i przyswajanych w toku współdziałania oraz zawierająca wytwory takich zachowań” (A. Kłoskowska, 1983).

Antropologiczna interpretacja traktuje kulturę jako aparat przystosowania się człowieka do zmieniającego się otoczenia, jako rezultat twórczego przeobrażenia samego człowieka i jego otoczenia przez wzajemne oddziaływanie na siebie ludzi całych społeczeństw. Kultura obejmuje wzajemne oddziaływanie ludzi, którzy jako jednostki nie są ze sobą powiązani żadnymi związkami ekonomicznymi, politycznymi itp. – poza wspólnymi zainteresowaniami.

Funkcja kultury: zaspokajanie takich potrzeb człowieka, które nie wynikają z jego biologicznej egzystencji. Kultura jest niezależna od potrzeb życiowych, zakłada bezinteresowne działanie człowieka z punktu widzenia jego fizycznej egzystencji. We właściwym sensie pojęcie to oznacza dziedzinę wartości pozbawionych na ogół praktycznej użyteczności.

Antropologiczne, niewartościujące, a więc uniwersalistyczne podejście do zjawisk społecznych jako zjawisk kulturowych, umożliwia uwzględnienie całościowego dorobku ludzi, pozwala rozpatrywać zjawiska kulturowe w ujęciu kumulatywnym. Owa kumulatywność sprawia, że kultura jest dziedziną dynamiczną dzięki wzajemnemu komunikowaniu się ludzi sobie współczesnych oraz komunikowaniu się pokoleń.

2. Kultura informatyczna. Kultura informacyjna

A. Szewczyk (1996: 120) interpretuje pojęcie *kultury informatycznej* (m.in.) jako:

– umiejętność doboru właściwych narzędzi informatyki do rozwiązywania określonych zadań,

*Artykuł przygotowany przez autora na I Krajową Konferencję *Problemy Społeczeństwa Globalnej Informacji*, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 1998.

- przyswojenie i prawidłową interpretację podstawowych terminów i pojęć informatyki w zakresie, jakim powinien dysponować użytkownik,
- orientację w nowych tendencjach i technologiach informatycznych,
- umiejętność uczenia się i znajdowania źródeł informacji o nowych możliwościach wykorzystania komputera,
- nawyki prawidłowego obchodzenia się ze zbiorami danych,
- umiejętność posługiwania się podstawowymi, dostępnymi dla użytkownika środkami technicznymi, na przykład klawiatura i mysz,
- umiejętność takiego precyzowania problemów, aby dało się je rozwiązać narzędziami informatyki,
- przekonanie, że sprzęt i oprogramowanie muszą być traktowane łącznie jako jedno (informatyczne) narzędzie.

Kulturę informacyjną można analogicznie interpretować jako wiedzę, nawyki i umiejętności odnoszące się do informacji traktowanej jako składnik rzeczywistości otaczającej człowieka (równie ważny jak materia i energia), jako czynnik wpływający na zachowania i osiągnięcia zarówno pojedynczych ludzi, jak i całych społeczeństw. W szczególności przejawami tej kultury są:

- wiedza na temat istoty informacji i jej funkcji;
- wysoki stopień świadomości roli i znaczenia informacji;
- znajomość i umiejętność poprawnego posługiwania się terminami i pojęciami odnoszącymi się do informacji i procesów informacyjnych;
- umiejętność poprawnego interpretowania informacji i właściwe jej wykorzystanie;
- umiejętność korzystania z informacji pochodzących z różnych źródeł – z uwzględnieniem ich niespójności i zróżnicowania;
- poszanowanie informacji jako (cudzej) własności i dobra prywatnego i ogólnoludzkiego;
- umiejętność doboru właściwych środków do gromadzenia, przechowywania i udostępniania informacji;
- umiejętność i rzetelność w doborze źródeł i metod gromadzenia, przetwarzania i udostępniania informacji.

W kulturze informacyjnej można wyróżnić:

- kulturę języka,
- kulturę myśli,
- kulturę czynu.

Kultura myśli

Pojęcie to można określić jako sposób ujmowania otaczającej rzeczywistości i budowania modeli myślowych zjawisk, zdarzeń, procesów i obiektów do niej należących. Modele te człowiek buduje z wykorzystaniem znanych mu pojęć i ter-

minów (na podstawie własnego *tezaurusu pojęciowego*) oraz ukształtowanych wzorców myślowych i umiejętności obiektywizacji odbieranych informacji.

S. Garczyński (1984: 31) ostrzega: „Najwulgarniejszym rodzajem uproszczeń i uogólnień są wnioski wyciągane z przypadkowych wiadomości. (...) Pominięcia, uproszczenia, schematyzacje i bezzasadne uogólnienia nie wprowadzą w błąd przygotowanego”.

Kultura języka

Język jest środkiem komunikowania się, ale także środkiem opisu otaczającej nas rzeczywistości. Im bogatszy jest zbiór pojęć opisywanych za pomocą języka, tym pełniejsze jest nasze rozumienie rzeczywistości. Rozumienie świata jest zdefiniowane przez język, którego używamy.

Na kulturę językową składa się słownictwo i sposób wyrażania myśli. Na terminologię i słownictwo w odniesieniu do informacji mają wpływ środki techniczne i technologie informacyjne. Niekorzystną cechą „komputerowej alfabetyzacji” staje się swoisty żargon informatyczny. M. Tanaś (1997: 23) jako przykład przytacza tekst: „Przy kraszu softlerowym, czy dedloku, program albo sam się zaabenduje, albo też trzeba go wykancelować”.

Aby informatykom nie wydawało się, że są jedynymi „prekursorami” w kształtowaniu naszego języka, przytoczę inny, podobny tekst zamieszczony w „Gazecie SGH”: „Planerzy siadają (...) i biorą się za total forkastów. Wtedy my zabieramy się za fejting sprzedaży. To nie jest proste, bo lidtajm może się zmienić, no i instok zależy od prodjusera. Musimy robić cały czas akczualsy. Wreszcie wysyłamy to i jak ran jest robiony a rynki nie wpadają w owerstoki, to jakoś jest” (*Scejntycyzm konsultingowy – studium przypadku*: Ekstra s.a. „Gazeta SGH” nr 87, 1 maja 1998: s. 22).

Sposób wyrażania myśli jest wskaźnikiem kultury językowej w sferze komunikowania. Jedną z cech językowych jest *przyjazność dialogu*. Przyjazność tę można określić na podstawie zasad sformułowanych przez H. P. Grice’a (1980):

(a) *Zasada ilościowa*: czyń tak, by twoja wypowiedź zawierała tyle informacji, ile wymaga tego sytuacja.

(b) *Zasada jakościowa*: nie mów tego, o czym sądzisz, że nie jest prawdą, i nie mów tego, czego nie możesz być pewny.

(c) *Zasada odniesienia*: bądź relatywny: uwzględnij „tezaurus pojęciowy” i przygotowanie rozmówcy.

(d) *Zasada sposobu*: unikaj niejasności w wyrażaniu, unikaj wieloznaczności, wypowiadaj się zwięźle (unikaj niepotrzebnego wielosłownia), bądź skoordynowany.

Wymienione przez H. P. Grice’a zasady zostały znacznie wcześniej ujęte w dekalogu: „nie mów fałszywego świadectwa”.

Kultura czynu

Kulturę czynu można określić jako postawę wobec informacji i związanych z nią procesów i technologii informacyjnych.

Pojęcie *postawy* jest pojęciem złożonym. W literaturze wyróżnia się trzy podejścia do jego definicji (por.: S. Mika, 1982):

(a) podejście behawiorystyczne, akcentujące działania: stosunek człowieka do danego przedmiotu (informacji) ze względu na gotowość do podjęcia działań związanych z tym przedmiotem;

(b) podejście socjologiczne: „postawa to określony, względnie trwały stosunek emocjonalny lub oceniający do przedmiotu”, wyrażający się w pozytywnym, negatywnym lub neutralnym stosunku;

(c) podejście oparte na teorii poznawczej: „przez postawę będziemy rozumieć względnie trwałą strukturę (lub dyspozycję do pojawiania się takiej struktury) procesów poznawczych, emocjonalnych i tendencji do zachowań, w której wyraża się określony stosunek do danego przedmiotu.

Z tych interpretacji wynikają wnioski:

(1) Postawa zawsze odnosi się do jakiegoś przedmiotu. Przedmiotem takim może być informacja.

(2) W odniesieniu do informacji postawa oznacza określony stosunek człowieka do niej. Może to oznaczać gotowość do wykorzystania informacji lub ich negowania w całości lub pewnych jej elementach składowych: pochodzących z określonych, nieakceptowanych źródeł, kierunków zastosowania itp.

Stosunek człowieka do informacji – zgodnie z przytoczonymi interpretacjami – oznacza jego gotowość do poznania jej istoty, stopień tego poznania i umiejętność wykorzystania.

3. Informacja jako czynnik kulturotwórczy

Informacja odgrywa dwojaką rolę w obszarze kultury:

- jako „budulec” kultury niematerialnej,
- jako przekaźnik (nośnik) kultury.

Informacja jako „budulec” kultury niematerialnej

Istotnym składnikiem kultury każdego społeczeństwa jest kultura niematerialna. Jej składnikami (tzw. faktami kulturowymi) są: wiedza, historia, akceptowane wartości, tradycja literacka itp.

Psycholog, J. Koziński (1986: 40) pisze: „Jednym z najważniejszych rodzajów informacji jest wiedza”. Informacja staje się podstawowym budulcem wiedzy

zarówno pojedynczych ludzi, jak i całych społeczeństw. Wiedza może być interpretowana jako zasób wiadomości z określonej dziedziny, jako zbiór zobiektywizowanych i utrwalonych form kultury umysłowej i świadomości społecznej (powstały w wyniku kumulowania doświadczeń i uczenia się), jako odpowiednio ustrukturyzowane w pamięci człowieka informacje faktograficzne, uzupełnione informacjami proceduralnymi, semantycznymi, strukturalnymi, normatywnymi itd. J. Koziński podkreśla, iż wiedza jest zbiorem informacji świadomych, które człowiek aktualizuje w swojej pamięci i na których może koncentrować uwagę, a także potrafi je przekazywać na zewnątrz.

Relacje między wiedzą a informacją B.C. Brooks (1977) ujmuje w postaci zależności:

$$[\Delta I] + [W] [[W + \Delta W]$$

gdzie:

ΔI – nowa informacja,

W – dotychczasowa wiedza,

ΔW – przyrost wiedzy, jaki następuje dzięki informacji ΔI .

Stwierdza on, że informacja powoduje modyfikację struktury zasobów wiedzy W , jaką ma odbiorca informacji I . Transformacja I w wiedzę W dokonuje się w ramach procesu myślowego oznaczonego strzałką [.

Informacja jako składnik wiedzy pełni w życiu człowieka różne role:

- poznawczą, ułatwiającą rozumienie otoczenia,
- instrumentalną, jako środek służący do osiągnięcia celów; służy temu wiedza (informacja) na temat reguł, technik, metod i strategii racjonalnego działania (wiedza *know how*),

- motywacyjną, pobudzającą i uruchamiającą czynności uznawane przez człowieka za zasadne w danej sytuacji, jak potrzeba zdobywania doświadczenia, fizycznego działania, ciekawości, potrzeba twórczego działania.

Informacja jako składnik wiedzy jest niezbędna nie tylko do podejmowania racjonalnych działań, lecz także do znalezienia dla siebie stosownego miejsca w społeczeństwie, do realizacji ambicji, aspiracji, planów życiowych.

Informacja staje się zasadniczym „tworzywem” modelowania analizowanych przez człowieka w procesach myślowych różnorodnych obiektów materialnych i niematerialnych, już istniejących bądź dopiero odkrywanych lub planowanych. Jest więc niezbędna do rozwijania wiedzy drogą poznawania świata, dokonywania odkryć i przyczyniania się do rozwoju cywilizacji.

Informacja może stanowić swoisty „papierek lakmusowy” do oceny poziomu kultury w zakresie poszanowania praw, stosunku do współobywateli, rzetelności, uczciwości i innych wartości tworzących jeden z istotnych wymiarów kultury.

W tym kontekście należy wspomnieć o informacji jako „łagodnej sile”, która wywiera znaczący, a czasem wręcz decydujący wpływ na stosunki międzyludzkie, na kształtowanie się określonych wartości etycznych i moralnych.

Informacja jako przekaźnik (nośnik) kultury

M. J. Menou (1995) wyróżnia kilka stanów informacji, wśród nich informację jako kanał komunikacyjny, jako przekaźnik określonych wiadomości.

Z punktu widzenia niniejszego referatu istotne są treści przekazywane na temat kultury i jej składników. To dzięki informacji dowiadujemy się o minionych epokach nie tylko w aspekcie historycznym czy politycznym, lecz także kulturowym, możemy korzystać z dorobku naszych przodków i przekazywać nasz dorobek następcom.

Współcześnie przekazywanie informacji (tzn. komunikowanie) jest realizowane za pomocą różnych środków technicznych: radia, prasy, filmu, telewizji oraz środków informatycznych, do których w pierwszej kolejności zalicza się sieci komputerowe. To stanowi podstawę do masowego udostępniania informacji w różnych postaciach: znakowej, graficznej, dźwiękowej. Masowe środki przekazu informacji unifikują (standaryzują) przekazywane treści. W tym sensie integrują społeczeństwa. Środki przekazu powodują, że te same treści docierają do wielu różnych odbiorców na wielkich obszarach – krajach, kontynentach. Powodują, że różne elementy kultury wzajemnie się przenikają i uzupełniają. Następuje homogenizacja kultury dzięki przekazywanym i odbieranym informacjom. Treści te trafiają do odbiorców i są interpretowane według indywidualnych poglądów, norm, zwyczajów. Przy tym niektórzy charakteryzują się bogatszą wyobraźnią, umiejętnością formułowania ogólniejszych wniosków, mają większe ogólne przygotowanie. Osoby takie wywierają wpływ na najbliższe otoczenie, które przyjmuje interpretację sugerowaną przez „przywódców”. Prowadzi to do pewnej polaryzacji poglądów i zachowań. Na tym tle powstają małe społeczności lokalne, różniące się od innych społeczności interpretacją tych samych treści informacyjnych. W konsekwencji wywołuje to zróżnicowanie zachowań i postaw kulturowych.

Dodajmy, że umasowienie dostępu do informacji ma też pewne wady, a w szczególności może być wykorzystane do manipulowania informacją, a także może służyć jako środek indoktrynacji politycznej w społeczeństwach totalitarnych.

Literatura

- Brooks B.C., 1977, *The developing cognitive viewpoint in information science*, „Journal of Informatics”, nr 1, s. 55–62.
- Garczyński S., 1984, *Z informacją na bakier*, Inst. Wyd. Związków Zawodowych, Warszawa.
- Grice H.P., 1980, *Logika a konwersacja*, [w:] *Język w świecie nauki*, PWN, Warszawa.
- Kłосkowska A., 1983, *Kultura masowa*, PWN, Warszawa.
- Kozielecki J., 1986, *Psychologiczna teoria samowiedzy*, PWN, Warszawa.
- Mika S. (1982), *Psychologia społeczna*, PWN, Warszawa.
- Menou M.J., 1995, *Trends in ... – A critical review*, „Information Processing and Management” nr 4, s. 455–477.
- Szewczyk A., 1996, *Informatyka – Aspekty humanistyczne*, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin.
- Tanaś M., 1997, *Edukacyjne zastosowania komputerów*, Wydawnictwo „Żak”, Warszawa.